

СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ГЛАЗКОВ Андрій Сергійович – аспірант, Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький**

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9968-6439>

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.3.73>

Стаття присвячена з'ясуванню переліку та змісту основних спеціальних принципів забезпечення транспортної безпеки України. Встановлюється, що спеціальні принципи забезпечення транспортної безпеки відповідають принципам адміністративного права, а відтак постають як сукупність базових принципів, сформованих на основі загальноправових принципів (як їх розвиток і конкретизація), накопиченого правозастосовного досвіду та усталеної правової культури держави в цілому та в сфері публічного адміністрування в цілому. Зазначається, що спеціальні принципи забезпечення транспортної безпеки виражаються в комплексі абстрактних вимог і положень, що можуть поділятися на три підгрупи (блоки) засадничих ідей. Першу групу складають організаційно-управлінські принципи функціонування системи забезпечення транспортної безпеки, що охоплюють принципи належного управління, прозорості, ефективності, професіоналізму. Такі принципи впорядковують структуру забезпечення транспортної безпеки й перебіг управлінських процесів у цій системі, формуючи умови результативної та водночас демократичної дії адміністративно-правових засобів у сфері транспортної безпеки. Другу групу складають принципи виваженого здійснення управлінських повноважень і застосування заходів адміністративно-правового впливу щодо суб'єктів та об'єктів у сфері транспортної безпеки, а саме принципи пропорційності, політичної неупередженості, професіоналізму. Ці

принципи встановлюють стандарти реалізації повноважень і порядку використання конкретних інструментів (контрольних, обмежувальних, розслідувальних тощо), визначаючи належний спосіб, межі й умови адміністративно-правового втручання. Третю групу складають етико-правові принципи, а саме принципи поваги до фундаментальних прав людини і громадянина, добросовісності, патріотизму. Призначення таких принципів полягає у формуванні морально-правових координат, що окреслюють ціннісні підстави, допустимі рамки та обмеження застосування адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення транспортної безпеки України.

Ключові слова: адміністративно-правовий вплив, забезпечувальна діяльність, національна безпека, правопорядок, принципи адміністративного права, публічне адміністрування, транспортна безпека, управлінська діяльність.

Постановка питання

Публічне адміністрування загалом, а особливо в забезпечення транспортної безпеки (далі – ТБ), має характер безперервного, фактично цілодобового процесу [1, с. 168]. Відтак, створення, ухвалення, а також подальша реалізація управлінських рішень в цій сфері повинні здійснюватися системно й без пауз (тобто, незалежно від святкових чи вихідних днів та інших обставин), що дає змогу державі постійно підтримувати належний рівень безпеки-

вого становища у сфері національної безпеки загалом і ТБ зокрема. З цією метою суб'єкти публічного адміністрування виконують сукупність забезпечувальних заходів, які мають у рівній мірі спиратися на адміністративно-правові засади, якими охоплюється система принципів, а також нормативно-правові акти, що відповідають вимогам зазначених принципів. Слід зауважити, що відповідні принципи загалом являють собою фундаментальні, керівні ідеї та відповідні положення, які визначають зміст і напрям правового регулювання у сфері ТБ та її забезпечення, формування та особливості функціонування системи забезпечення такої безпеки, втілюючи основні цінності та цілі, на яких будується правова система в цілому та галузь адміністративного права України зокрема. При цьому серед таких принципів особливого значення набувають саме спеціальні принципи, що визначають основні закономірності здійснення адміністративно-правового впливу на суб'єктів публічного адміністрування в цілому та на суб'єктів сфери ТБ й її забезпечення, що є питанням, якому ще не приділялась увага вітчизняних науковців. Отже, можемо констатувати актуальність потреби уточнення комплексу сучасних спеціальних принципів забезпечення ТБ України.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання

Хоча сучасні спеціальні принципи забезпечення ТБ України по сьогодні ще не були предметом окремого наукового дослідження можемо констатувати, що окремі такі засадничі ідеї в контексті національної безпеки, публічного адміністрування та інших суміжних явищ вже розкривались багатьма українськими ученими і дослідниками, серед яких: М.А. Бояринцева, К.Л. Бугайчук, Ю.А. Голодник, Є.В. Дояр, В.О. Криволапчук, Р.С. Мельник, А.А. Пухтецька, А.А. Шарая, Н.О. Шура та ін. науковці. Тобто, можемо дійти висновку, що ці наукові дослідження та розвідки можуть бути належним теоретичним підґрунтям для досягнення мети цієї наукової статті.

При цьому, **метою** статті є з'ясування переліку та змісту основних спеціальних принципів забезпечення ТБ України. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких *завдань*: 1) окреслити сутнісний зміст системи спеціальних принципів забезпечення ТБ; 2) з'ясувати перелік засадничих ідей, охоплених комплексом розглядуваних принципів; 3) проаналізувати вимоги, які впливають із спеціальних принципів забезпечення ТБ.

Виклад основного матеріалу

Комплексно аналізуючи спеціальні засади ТБ як елемент адміністративно-правових засад даного різновиду безпеки та галузевих механізмів її забезпечення, передусім варто підкреслити, що до їх змісту входить доктринальний (концептуально-ідеологічний) і нормативний фундамент сучасного адміністративного права України, а тобто – галузеві принципи адміністративного права. Так, з урахуванням наукових підходів до тлумачення відповідних принципів [див., напр.: 2–5], зазначимо, що ці засадничі ідеї: по-перше, постають як сукупність базових принципів, сформованих на основі загальноправових принципів (як їх розвиток і конкретизація), накопиченого правозастосовного досвіду та усталеної правової культури держави; по-друге, об'єктивуються в абстрактних вимогах і положеннях, що відображають ключові закономірності галузі (її сутнісний зміст) та визначають спрямування та логіку адміністративно-правових норм і публічного адміністрування в сфері адміністративно-правового забезпечення ТБ.

Враховуючи переваги та недоліки підходів учених до розуміння переліку основних принципів адміністративного права [див., напр.: 6, с. 118; 7, с. 102–103; 8, с. 105–115] (також принципів публічного адміністрування [див., напр.: 9, с. 21–33; 10, с. 261–262]), доходимо висновку, що до основних спеціальних принципів забезпечення ТБ України слід віднести такі засадничі ідеї як: принцип належного управління; принцип поваги до фундаментальних прав людини та громадянина; принцип

професіоналізму; принцип ефективності; принцип прозорості; принцип пропорційності; принцип добросовісності; принцип політичної неупередженості; принцип патріотизму.

Досліджуючи зміст принципу належного управління зазначимо, що він насамперед передбачає прозору та підзвітну діяльність суб'єктів забезпечення ТБ, що виражається, зокрема, у наданні точних, чітких і своєчасних відомостей усім особам, які звертаються за отриманням такої інформації, а також у публічному розміщенні (оприлюдненні) результатів їх діяльності на відкритих ресурсах із дотриманням режиму обмеженого доступу до інформації, яка становить державну таємницю. Крім того, належне управління в сфері забезпечення ТБ передбачає, що процес ухвалення органами публічної служби справедливих та об'єктивних управлінських актів (рішень і дій) відбувається із урахуванням правил запобігання виникненню конфлікту інтересів та із усуненням можливостей для корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень. Також виконання вимог розглядуваного принципу передбачає всебічне врахування інтересів держави, суспільства і всіх суб'єктів, права (чи законні інтереси) яких зачіпає конкретне питання ТБ під час прийняття рішень (здійснення дій) стосовно забезпечення цієї безпеки. Окремо слід відзначити й те, що ефективна реалізація принципу належного урядування в сфері забезпечення ТБ передбачає обов'язкове підтримання високого рівня професійної компетентності та управлінських навичок у посадових осіб органів публічної служби, які належать до системи суб'єктів забезпечення ТБ України.

Що ж стосується принципу поваги до фундаментальних прав людини та громадянина, то його належна реалізація передбачає, зокрема, що проведення контрольно-наглядових процедур на транспорті та об'єктах транспортної інфраструктури (із застосуванням технологій візуалізації або шляхом особистого огляду) повинно здійснюватися сумлінно й добросовісно, а саме із забезпеченням гарантій конфіденцій-

ності щодо осіб, стосовно яких ці заходи застосовуються. При цьому посадовими особами має також забезпечуватися захист приватного життя осіб, до яких застосовуються такі заходи, шляхом збору лише мінімально необхідного обсягу даних і дотримання принципу пропорційності між інтенсивністю втручання та рівнем загрози ТБ. Додатково слід наголосити й на тому, що реалізація вказаного принципу передбачає категоричну неприпустимість дискримінації (дискримінаційних суджень, мотивів тощо) під час реалізації заходів забезпечення ТБ, приміром, за ознаками кольору шкіри, національного чи етнічного походження, поглядів, статі та іншими нейтральними характеристиками. Таким чином, посадовим особам органів публічної служби, які забезпечують ТБ, суворо забороняється вдаватися до дій та приймати рішення в цій сфері, що ґрунтуються на стереотипах або несправедливих узагальнених припущеннях щодо певних етнічних, релігійних чи інших груп населення.

Переходячи до аналізу сутності принципу професіоналізму зауважимо, що ним гарантується, що посадові (службові) особи, які здійснюють заходи із забезпечення ТБ та ухвалюють відповідні управлінські рішення, є дійсно здатними впливати на всіх або окремі групи суб'єктів цієї сфери, фактично володіючи належним обсягом спеціальних знань, практичних умінь і етичних настанов для відповідального, сумлінного, добросовісного та якісного виконання своїх функцій. Відтак реалізація зазначеного принципу охоплює щонайменше такі вимоги: по-перше, кожна посадова особа, залучена до управлінської діяльності з адміністративно-правового забезпечення ТБ, повинна мати достатній рівень профільної підготовки (фахових знань, навичок і досвіду), співмірний із її посадовими обов'язками. По-друге, відповідним суб'єктом забезпечення ТБ повинні створюватись умови для періодичного навчання, підвищення кваліфікації та безперервного професійного розвитку персоналу органів публічної служби, які належать до суб'єктів забезпечення ТБ.

По-третє, державою (у відповідній мірі й інститутами громадянського суспільства) має здійснюватися системний контроль за додержанням зазначеними посадовими особами норм професійної етики зі своєчасним реагуванням на їх порушення, передусім щодо недопустимості виникнення чи приховування конфлікту інтересів.

Окремо відзначимо й принцип ефективності, що передбачає існування умов, за яких управлінські дії й рішення, а також будь-яке використання ресурсів суб'єктами публічної адміністрації у сфері забезпечення ТБ є економічно обґрунтованими та раціонально оптимізованими для своєчасного досягнення необхідних результатів із мінімально можливими витратами часу, людських зусиль, фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів. Відтак для належної реалізації виокремленого нами принципу потрібні, щонайменше, такі дії: по-перше, оптимізація витрат на гарантування ТБ шляхом раціоналізації бюджетного фінансування та підвищення результативності використання сил та інструментів адміністративно-правового впливу. По-друге, для забезпечення ефективності забезпечувальної діяльності потребується застосування забезпечувальних заходів, які спиратимуться на достовірні й актуальні дані та комплексний аналіз безпекової ситуації у ТБ. По-третє, також потребується регулярний та об'єктивний перегляд (аудит) ефективності обсягу забезпечувальних заходів в зазначеній сфері з метою усунення нераціональних дій (також тих, що вже втратили свою виправданість), а також систематичний аналіз співвідношення витрат і вигод від реалізації забезпечувальних заходів.

Особливу значимість серед розглядуваних принципів наразі має принцип прозорості, який є вираженням концепції демократизму публічного адміністрування у відповідній сфері, що вимагає обов'язкової відкритості та доступності (в розумних межах) інформації про управлінську діяльність суб'єктів забезпечення ТБ, реальні та потенційні ризики в цій сфері тощо. Таким чином, реалізація означеного принципу передбачає, що суб'єкти забезпечення ТБ

будуть: по-перше, публікувати на офіційних веб-сайтах інформацію, яка стосується мети, завдань і функцій такої діяльності, а також стратегій і планів виконання таких завдань, досягнутих органом результатів їх виконання за відповідний (звітний) період; по-друге, забезпечувати відкритість процесів прийняття рішень і здійснення дій, якими здійснюється адміністративно-правовий вплив на сферу ТБ, беручи до уваги також вимоги дотримання правил режиму захисту державної таємниці; по-третє, забезпечувати доступність адміністративних актів у сфері ТБ; по-четверте, публікувати узагальнену інформацію про стан ТБ в країні, основні загрози та виклики в цій сфері, а також про те, як такі ризики і загрози, дії держави з їх усунення та мінімізації, може вплинути на громадян; по-п'яте, своєчасне публікування в доступній формі пояснень про введення обмежувальних права і свободи людини заходів у сфері забезпечення ТБ, а також про права та обов'язки громадян в контексті дії таких обмежень; по-шосте, забезпечення функціонування системи отримання, обробки та адекватного реагування на скарги з приводу дій і рішень суб'єктів забезпечення ТБ.

Додатково слід розглянути й принцип пропорційності, що виражає собою демократичний характер сучасного публічного адміністрування у відповідній сфері й установлює обов'язок забезпечувати розумну відкритість та доступність відомостей про управлінську діяльність суб'єктів забезпечення ТБ, а також про наявні й потенційні ризики в цій сфері. Як убачається, практична реалізація цього принципу означає, що відповідні суб'єкти повинні: по-перше, розміщувати на офіційних інтернет-ресурсах чітку інформацію щодо мети, завдань і власну компетенцію, а також стратегічні акти, плани їх реалізації та щодо одержаних за звітний проміжок результатів своєї діяльності. По-друге, порційність забезпечення ТБ передбачає обов'язкове забезпечення відповідним суб'єктом відкритості процедур вироблення рішень і здійснення дій, через які реалізується адміністративно-правовий вплив на сферу ТБ, з дотри-

манням при цьому режиму охорони відомостей, що становлять державну таємницю. По-третє, суб'єкти забезпечення ТБ повинні забезпечувати легкий доступ до адміністративних актів, пов'язаних із ТБ, усіх суб'єктів, яких вони стосуються. По-четверте, суб'єкти забезпечення ТБ повинні періодично оприлюднювати узагальнені дані про стан ТБ, ключові загрози й виклики та роз'яснення щодо можливого впливу і самих ризиків, а також впливу адміністративно-правових заходів з їх усунення на населення. По-п'яте, також вказані суб'єкти повинні своєчасно публікувати в зрозумілому форматі пояснення щодо запровадження обмежувальних заходів, які торкаються прав і свобод людини, а також інформувати громадян про відповідні їх права й обов'язки в умовах дії таких обмежень.

З огляду на значний рівень в Україні толерантності до корупції вкрай актуальним в розглядуваній сфері є принцип доброчесності, який щонайменше передбачає, що в межах кадрової політики відповідних суб'єктів забезпечення ТБ здійснюється добір персоналу після з'ясування того, що такі особи (кандидати на посаду) змогли довести свою нетерпимість до корупції, шахрайства та інших форм недоброчесної поведінки, а також своєчасне звільняють (усувають від виконання посадових обов'язків) осіб, щодо яких встановлено факти вчинення ними порушень, що ставлять під сумнів наявність у них необхідних морально-етичних якостей, які свідчили би про їх доброчесність. Додатково, реалізація принципу доброчесності на конкретно-організаційному та загальному рівнях публічного адміністрування передбачає: по-перше, створення, удосконалення та реальне застосування кодексів етики та стандартів поведінки, які конкретизують належні моделі службової поведінки й устанавлюють високі моральні орієнтири діяльності посадових осіб; по-друге, забезпечення постійного функціонування ефективного адміністративно-правового механізму виявлення випадків недоброчесності та оперативного реагування на них із дотриманням вимог

принципу невідворотності юридичної відповідальності.

Важливого наразі значення також набуває й принцип політичної неупередженості, що передбачає забезпечення державою існування умов, за яких суб'єкти забезпечення ТБ діють безсторонньо, не надаючи преференцій жодній транспортній організації або окремій особі у можливостях здійснення діяльності в сфері транспорту та ТБ, у тому числі з мотивів фінансування тією особою політичної партії чи особистих зв'язків із певним політичним діячем. Також, дотримуючись принципу політичної неупередженості службові (посадові) особи повинні бути обмежені в участі у партійно-політичній діяльності під час виконання службових обов'язків, а також систематично підлягати впливу системи управління персоналом, яка забезпечує захист посадових осіб від неправомірного політичного впливу чи примусу, здатного підірвати їхню неупередженість у сфері ТБ та її забезпечення.

При цьому в умовах триваючої війни фундаментальним принципом забезпечення ТБ, з яким корелюють інші спеціальні засадничі ідеї, є принцип патріотизму, що відображає стійку відданість посадової особи суб'єкта забезпечення ТБ Україні, Українському народові, публічним цінностям, безпеці й суспільному добробуту країни. Так, у контексті відповідної забезпечувальної діяльності службові (посадові) особи суб'єктів забезпечення ТБ зобов'язані послідовно ставити публічний (державний і громадянський) інтерес вище власної вигоди, неправомірних інтересів третіх осіб або корпоративних потреб відповідного органу, чітко усвідомлюючи вплив своїх адміністративно-правових рішень і дій на стан ТБ, обороноздатність держави та її спроможність функціонувати в цілому.

Висновки

Узагальнюючи викладене можемо констатувати, що серед принципів забезпечення ТБ особливе місце займають саме спеціальні принципи, до яких відносяться основні принципи сучасного ад-

міністративного права, які методологічно доречно диференціювати на три умовні блоки засадничих ідей. Перший блок – принципи організації та управлінського устрою системи забезпечення ТБ, що охоплюють принцип належного управління, принцип прозорості, принцип ефективності, принцип професіоналізму. Другий блок охоплює принципи, що регулюють безпосереднє здійснення управлінської діяльності та застосування адміністративно-правових заходів (контрольних, обмежувальних, розслідувальних тощо) стосовно суб'єктів й об'єктів у сфері ТБ, а саме принцип пропорційності, принцип політичної неупередженості, принцип професіоналізму (у функціональному аспекті). Третій блок становлять принципи етико-правового підґрунтя управлінської діяльності, а саме принцип поваги до фундаментальних прав людини і громадянина, принцип доброчесності, принцип патріотизму.

Таким чином, комплекс виокремлених та проаналізованих у цій науковій статті засад формує цілісний ідейний базис публічного адміністрування в Україні як сучасній демократичній та правовій державі, вироблений на основі загальноправових принципів (як їх подальша деталізація й розвиток), управлінського досвіду та усталеної правової культури країни. Крім того, слід констатувати й те, що зазначені нами принципи виражені в узагальнених нормативних орієнтирах і приписах, що відображають ключові закономірності національного адміністративного права та спрямовують еволюцію адміністративно-правового законодавства й практику діяльності суб'єктів публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового забезпечення ТБ України.

Література

1. Бугайчук К.Л. Інституціональні принципи публічного адміністрування в

органах Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Т. 1, Вип. 1. С. 163-169.

2. Дояр Є.В. Принципи адміністративного права: засади тлумачення та конкретизація змісту. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 3. С. 1-6. doi:10.54929/2786-5746-2022-3-01-02.

3. Криволапчук В.О. Щодо принципів адміністративного права. *Митна справа*. 2014. № 5 (95), Кн. 2, Ч. 2. С. 242-248.

4. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права та їх джерела. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. № 35. С. 128-132. doi:10.32837/apdr.v0i35.2591.

5. Шарая А. А. Класифікація принципів адміністративного права: сучасний погляд в адміністративно-правовій доктрині. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2013. № 1. С. 174-177.

6. Бояринцева М.А. Принципи адміністративного права щодо діяльності публічної адміністрації в країнах Європейського Союзу та Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2, Ч. 2. С. 115-120.

7. Голодник Ю.А. Принципи адміністративного права в діяльності правоохоронних органів: теоретичні аспекти. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 100-104. doi:10.36550/2522-9230-2023-14-100-104.

8. Загальне адміністративне право: підручник / за заг. ред. Р.С. Мельника; 2-ге вид. Одеса: Гельветика, 2023. 690 с.

9. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, С.С. Єсімов та ін.; вид. 2-е, доп. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.

10. Шура Н.О. Принципи публічного адміністрування як регулятори соціально-економічних процесів у національній економіці. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 260-263.

SUMMARY

The article is devoted to clarifying both the list and the substantive content of the principal special principles underpinning the provision of transport security in Ukraine. It is established that these special principles, while grounded in the broader principles of administrative law, function as a distinct body of foundational ideas shaped by the development and refinement of general legal principles, accumulated enforcement practice, and the prevailing legal culture of the state – both in general terms and specifically within the realm of public administration. These principles manifest as abstract normative requirements and provisions, encapsulating the essential content of administrative law and guiding the direction and internal logic of administrative-legal regulation and governance in the domain of transport security. In order to systematise this normative framework, the article proposes a conceptual division of these special principles into three interrelated subgroups, each reflecting a different aspect of administrative-legal structuring. The first set comprises organisational and managerial principles that define the operation of the transport security system, including such normative foundations as good governance, transparency, efficiency, and professionalism. These principles serve to rationalise the institutional architecture of the transport security regime and orient management processes toward effectiveness,

legal certainty, and democratic accountability in the application of administrative means. A second dimension is constituted by principles governing the balanced exercise of managerial authority and the appropriate application of administrative-legal measures vis-à-vis subjects and facilities involved in the transport security sphere. This subgroup is defined by principles such as proportionality, political impartiality, and legal professionalism, which establish substantive and procedural standards for administrative intervention. These standards delineate the permissible methods, limits, and preconditions for the exercise of state authority, whether through control, inspection, or other regulatory mechanisms. The third conceptual layer is made up of ethical-legal principles, which infuse the administrative-legal framework with value-based coordinates. Among these are the principles of respect for fundamental human and civil rights, public virtue, and patriotism. Their normative role lies in articulating the moral boundaries and value-laden constraints within which administrative measures must be applied, ensuring that the pursuit of transport security remains consistent with constitutional guarantees and national identity.

Keywords: administrative and legal influence, law and order; management activities, national security, principles of administrative law, public administration, security activities, transport security.